

УДК 316.613

Р. О. САВЧИНСЬКИЙ, О. Б. ДЕМКІВ

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЦІННІСНИХ КАТЕГОРІЙ УЧИТЕЛЯМИ ШКІЛ: СОЦІОЛОГІЧНА РОЗВІДКА В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто ціннісний аспект реформування середньої школи в сучасній Україні. Одним з важливих вимірів реформи є культурні зміни, пов'язані, зокрема, з принципом «виховання на цінностях». У концепції реформ передбачено перелік з 15 цінностей, які мають поділяти випускники школи. Емпірична частина дослідження реалізована в межах проекту Українського католицького університету «Простір освітніх ініціатив» у 2018 р., який охопив 400 вчителів з усіх регіонів України. Зафіксовано, що в інтерпретаціях учителів спостерігається поліфонія наповнення змісту цінностей. Інтерпретації, пов'язані з принципами відкритих демократичних суспільств, поєднуються з пострадянськими уявленнями (переважно соціалістично-колективістського спрямування й тими, які пов'язані з підтримкою та служінням владним ієрархіям як обов'язку перед державою).

***Ключові слова:** соціологія освіти, цінності, нова українська школа.*

Одним із наслідків Революції Гідності в Україні стала кристалізація проєвропейського вектора змін у суспільній свідомості, що створює передумови для транзиту українського суспільства в напрямі реальних демократичних систем, на протигагу його стихійній трансформації в попередній період незалежності. Державними інституціями задекларовано низку реформ, частина з яких перебуває на різних стадіях імплементації. Українська школа теж почала шлях свого реформування відповідно до запропонованої Міністерством освіти і науки України концепції [1]. Ця реформа передбачає низку змістовних (передовсім результати навчання) та формально-процесних (інструменти, форми, траєкторії навчання тощо) змін. Одним з важливих вимірів реформи є культурні зміни, пов'язані, зокрема, з принципом «виховання на цінностях». У згаданій концепції передбачено перелік з 15 цінностей, які мають поділяти випускники школи. На нашу думку, ці культурні зміни потребують глибшого розуміння контексту (того, яким ціннісним середовищем є школа зараз, носіями яких цінностей є вчителі, батьки та учні, які цінності лежать в основі чинних шкільних правил, організаційної культури школи тощо).

З 1990-х рр. почалося формування парадигми навчання, базованого на цінностях [5]. Дослідники визначають концепт «навчання, базоване на цінностях» як навчання соціальних, політичних, культурних та естетичних цінностей [4]. Результатом імплементації такого навчання є позитивні наслідки для соціального розвитку та суспільства загалом. Зазначають, що навчання на цінностях стосується радше створення умов для незалежного

формування ціннісних орієнтацій тими, хто навчається, ніж процесу трансферу цінностей від учителя учням. Останнє в оцінках більшості науковців, які досліджують цю тематику, не є справжнім навчанням, базованим на цінностях. Водночас у взаємодії вчителя та учня перший не є «вільний» від цінностей – він виявляє їх у тому, як навчає, які дає пояснення та оцінки, як поводить себе тощо [2]. Ширшим контекстом навчання на цінностях є культура школи як соціального середовища [3]. На нашу думку, концепція навчання на цінностях повинна базуватись на аналізі школи як соціалізаційного середовища. Останнє варто розглядати як комплексну систему соціальних взаємодій усіх учасників навчального процесу, кожен з яких є носієм індивідуальних ціннісних орієнтацій. Ці взаємодії перебувають під впливом прийнятих норм, ідеалів, традицій, ритуалів, уявлень щодо навчальних практик, форми та змісту навчання, але одночасно відтворюють і трансформують їх.

Мета статті – здійснити перші спроби дослідження ціннісного контексту модернізації сучасної української школи, зокрема з огляду на впровадження принципів навчання, базованого на цінностях. На основі результатів соціологічної розвідки будуть описані суб'єктивні інтерпретації вчителями українських шкіл окремих ціннісних категорій, які запропоновані в концепції «Нова українська школа».

Методологічний фокус презентованого дослідження пов'язаний із суб'єктивістською традицією інтерпретації категорії цінності. Нас цікавило, який зміст вкладають у цінності, перелічені в концепції «Нової української школи», враховуючи й те, що в тексті документа вони виписані як категорії без їх змістовного пояснення. Гіпотетично, спрямованість інтерпретацій ціннісних категорій учителями буде віддзеркаленням їхніх індивідуальних ціннісних орієнтацій. Це надасть змогу робити попередні висновки щодо поточного стану ціннісного середовища шкіл, у цьому випадку на рівні вчителів як важливих учасників міжособистісних взаємодій.

Дослідження реалізовано в межах проекту Українського католицького університету «Простір освітніх ініціатив» у 2018 р. Воно є розвідувальним і мало на меті «первинне наближення» до проблеми й побудови первинних гіпотез та рекомендацій. Результати дослідження не репрезентують усіх учителів України, а є зрізом можливих інтерпретацій цінностей учителями.

Збір даних здійснено в межах модерованих колективних дискусій. Їх сценарій передбачав: 1) збір інтерпретацій та асоціативних рядів щодо кожної цінності в процесі брейнсторму; 2) формування колективного визначення кожної цінності через групову дискусію вчителів; 3) виділення ситуацій у шкільних взаємодіях (учитель-учень, учень-учитель, учитель-батьки, батьки-учитель, учитель-адміністрація, адміністрація-вчитель), які, на думку вчителів, відповідають, або ж суперечать кожній цінності. Кожен

з трьох компонентів обговорення фіксували самі вчителі у вигляді нотаток та записів на фліпчартах.

Базуючись на гіпотезі, що на те, як інтерпретують учителі цінності, зокрема, може впливати рівень «адаптованості» до поточного культурного стану шкільного середовища, при організації групової дискусії вчителі були розділені на чотири окремі групи (кожна з них працювала окремо). Основним параметром виділення таких груп був різний (за часом) досвід роботи у школі (до 2 років, 3–10 років, більше ніж 10 років). Як додаткова група, були виділені вчителі, які в своїй поведінці в школі, радше навпаки, демонструють не адаптаційні практики, а здійснюють дії, спрямовані на впровадження змін у школі, інновацій тощо (гіпотетично можуть відрізнятися від перших трьох груп світоглядом та індивідуальними цінностями, що може впливати на відмінність інтерпретацій списку цінностей, які ми вивчали). Ця група умовно була позначена як «пасіонарії». Можливий вплив на інтерпретацію вчителями цінностей соціокультурних відмінностей різних регіонів країни, а також відмінностей на рівні шкіл у великих містах та рештою шкіл теж врахований в організації дослідження. У результаті в дослідженні взяли участь 400 вчителів, а їхній розподіл за характеристиками, на основі яких виділяли кейси, наведено нижче (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл опитаних учителів за характеристиками

Регіон		До 2 років досвіду	3–10 років досвіду	Більше ніж 10 років досвіду	«Пасіонарії»
Волинська	місто	8	8	8	8
Івано-Франківська	область	8	8	8	8
	місто	8	8	8	8
Львівська	місто	8	6	9	—
Сумська	місто	8	8	8	8
	область	8	8	8	8
Харківська	місто	6	8	9	7
Донецька (Краматорськ)	область	8	8	8	8
Житомирська	область	8	8	8	8
Київська	місто	7	7	6	7
Одеська	місто	10	10	12	7
Миколаївська	область	3	4	13	9
	місто	3	8	13	4

За результатами проведених колективних дискусій отримано тексти (нотатки та записи на фліпчартах) з інтерпретаціями й поясненнями вчителями 12 цінностей (обраних дослідницькою групою) з переліку тих, що були запропоновані в Концепції «Нова українська школа». Аналіз текстів був проведений за допомогою семіотичного контент-аналізу: виділено базові змістовні категорії, а для кожної категорії підраховано частоту її вживання

при поясненні цінності. Для візуалізації даних побудовано семіотичні мапи, на яких розмір тексту категорії співвідноситься з відносною частотою її появи в текстах з поясненням цінності. Додатково для кожної цінності визначено дискурсивну спрямованість їхніх інтерпретацій.

Ціннісна категорія «гідність». Гідність вчителі інтерпретують, передовсім, через категорії поваги, моралі та етики на рівні самосвідомості (самоповага, власна мораль та етика) і у взаємодіях (щодо інших та інших до себе). Повагу інтерпретують не лише через міжособистісні відносини (поведінки та ставлення людини до людини), а й у площині інституційно-організаційній (повага з боку держави до вчителів, повага з боку адміністрації тощо). Змістовно повагу пов'язують, насамперед, з відсутністю різних форм насилля (емоційного, фізичного) і тиску (у випадку відносин інституція – людина). У спробах застосувати цю цінність до поточного шкільного середовища основну увагу звертають на наявність проявів приниження гідності на рівні етики спілкування як у векторі учень-учитель, так і вчитель-учень. Категорію гідності пов'язують також з відсутністю приниження у шкільних взаємодіях (учитель-учень, учень-учитель, батьки-вчитель).

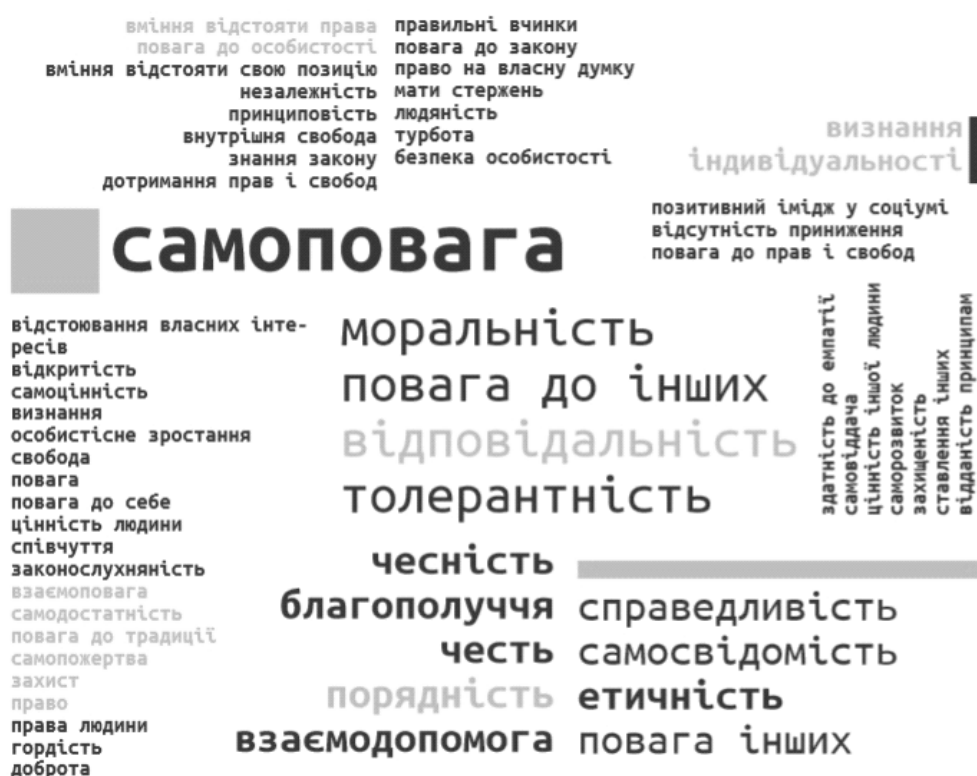

Рис. 1. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «гідність»

Ціннісна категорія «справедливість». Базовою категорією, через яку вчителі пояснювали цю цінність, є «об'єктивність». Об'єктивність пояс-

нують, передовсім, як відсутність упередженості та вибіркового ставлення у взаємодіях. Додатково інтерпретацію цінності «справедливість» учителі здійснювала в контексті категорії рівності. Останню більше пов'язували із зовнішніми обставинами чи впливами, які можуть «загрожувати» справедливості, зтакими як відсутність рівності прав, справедливості матеріальних винагород, прозорості прийняття рішень тощо.

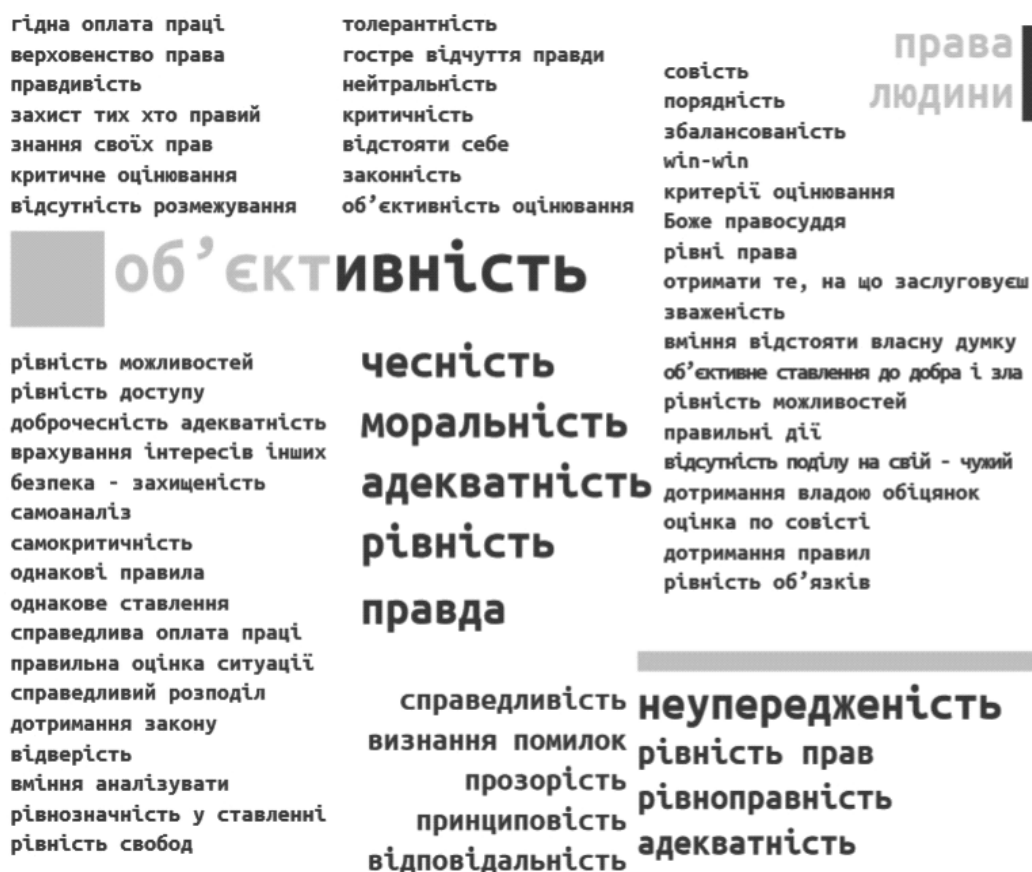

Рис. 2. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «справедливість»

Ціннісна категорія «турбота». Базовою категорією, через яку пояснюють цінність «турбота», є «опіка». Остання має виражений патерналистичний дискурс, який, зокрема, виявляється в розуміннях опіки старшого/сильнішого над молодшим/слабшим. Піклування в основному репрезентується як людська чеснота (як уважність до потреб інших), яка може виявлятися у ставленні до іншої людини (батьків до дитини, вчителя до учнів, молодших до старших тощо), до природи (домашніх тварин, навколишнього середовища) до матеріальних об'єктів (особистих речей, елементів публічного простору тощо). Прояви опіки пов'язують зі створенням благ, безпечності середовища, зокрема у вимірі умов праці вчителів та навчання учнів, соціального захисту з боку інституцій тощо.

Загалом ця цінність в інтерпретаціях учителів має радше емоційно-емпатійне забарвлення (опіка як обов'язок, прояв емоційного зв'язку, навіть певна форма жертвності), у визначеннях мало раціональних елементів (мало пояснень, які вибудовуються довкола відповіді на питання «для чого потрібна опіка?», «якими мають бути її наслідки?»).

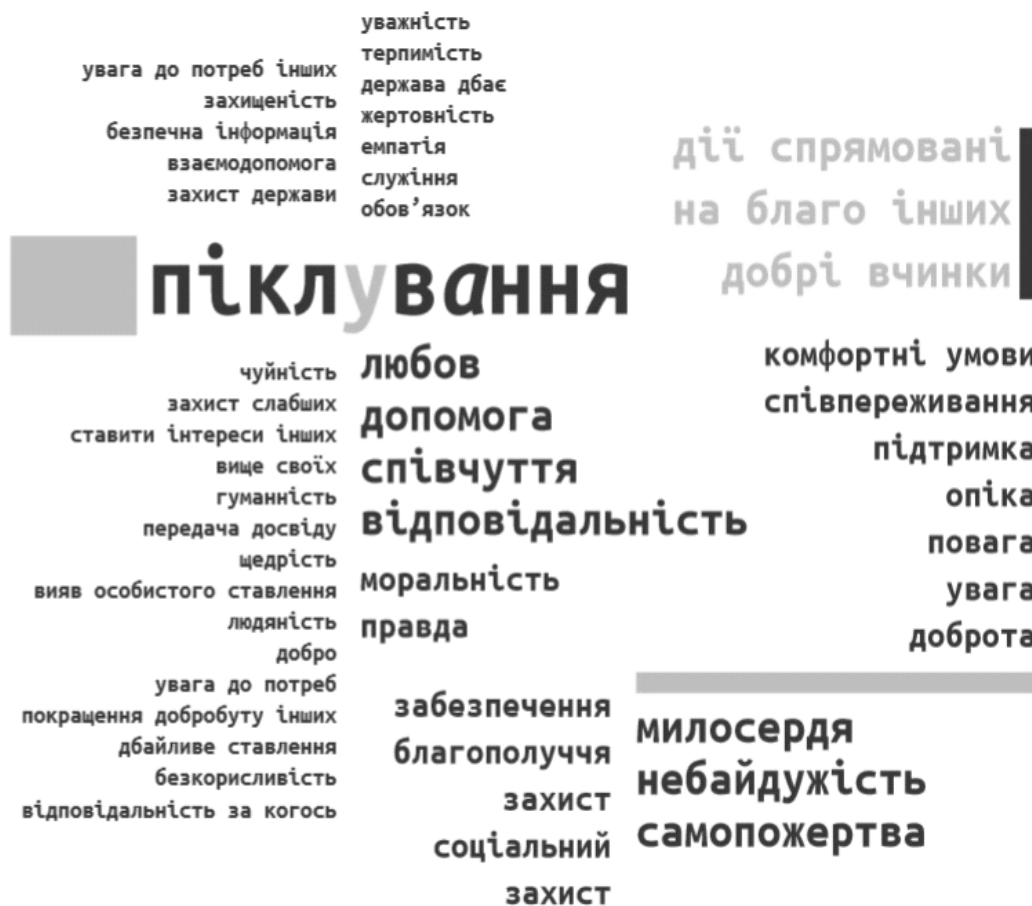

Рис. 3. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «турбота»

Ціннісна категорія «повага до життя». Загалом цю цінність інтерпретують доволі прямолінійно. Основний фокус – збереження життя, в межах якого найбільш вираженим є дискурс збереження власного здоров'я (самопіклування про здоров'я). Відповідно, прояви цінності пов'язують, насамперед, із «соціальною демонстрацією» здорового способу життя через власний приклад (людина слідує за своїм здоров'ям), його популяризацію через різні форми інформування та роз'яснення (навчально-виховні заходи, ознайомлення з відповідною літературою, соціальна реклама тощо). У визначеннях цінності також частково виявляється її розуміння в контексті «вміння радіти життю», «вмінні насолоджуватись життям».

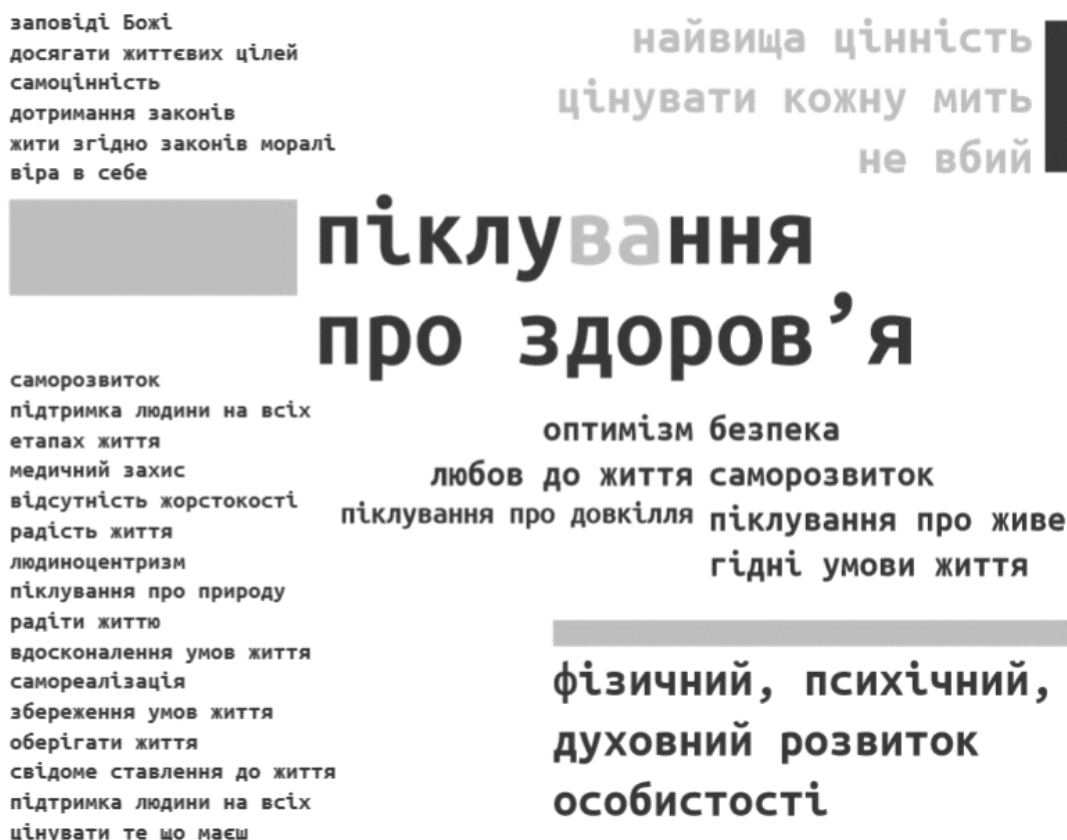

Рис. 4. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «повага до життя»

Ціннісна категорія «повага до себе та інших». Інтерпретація цієї цінності має загалом розмитий фокус, для неї характерна розлога структура категорій (як кількісно, так і змістовно). Проте загалом усі ці категорії у випадку «поваги до себе» зводяться до дискурсу «самоцінності», а у випадку «поваги до інших» – до дискурсу «емоційної гармонії взаємодій». Самоцінність пов'язують переважно з персональною здатністю захистити власний інтерес, умінням/можливістю насолоджуватись життям тощо. Повага до інших пов'язують з етикою взаємодій, емпатією, співпереживанням тощо. Важливим елементом поваги до інших є дотримання моральних норм і правил (у випадку школи – дотримання дисципліни та належне навчання). Вираженою є категорія толерантності, проте нечітким є її змістовний фокус, що є ближчим до категорій співіснування, терпимості, прийняття тощо.

Ціннісна категорія «свобода». Загалом розуміння цієї цінності пов'язане з категоріями прав та свобод, можливості вибору та свободою висловлювань. Загальна спрямованість інтерпретацій, які давали вчителі цим категоріям, радше пов'язана з тим, щоб забезпечити можливості їх реалізації (дискурс загроженості, боротьби за можливості, права, свободи). Фактично, ідеться про філософську категорію «свобода від», а не про категорію «свобода для».

Рис. 5. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «повага до себе та інших»

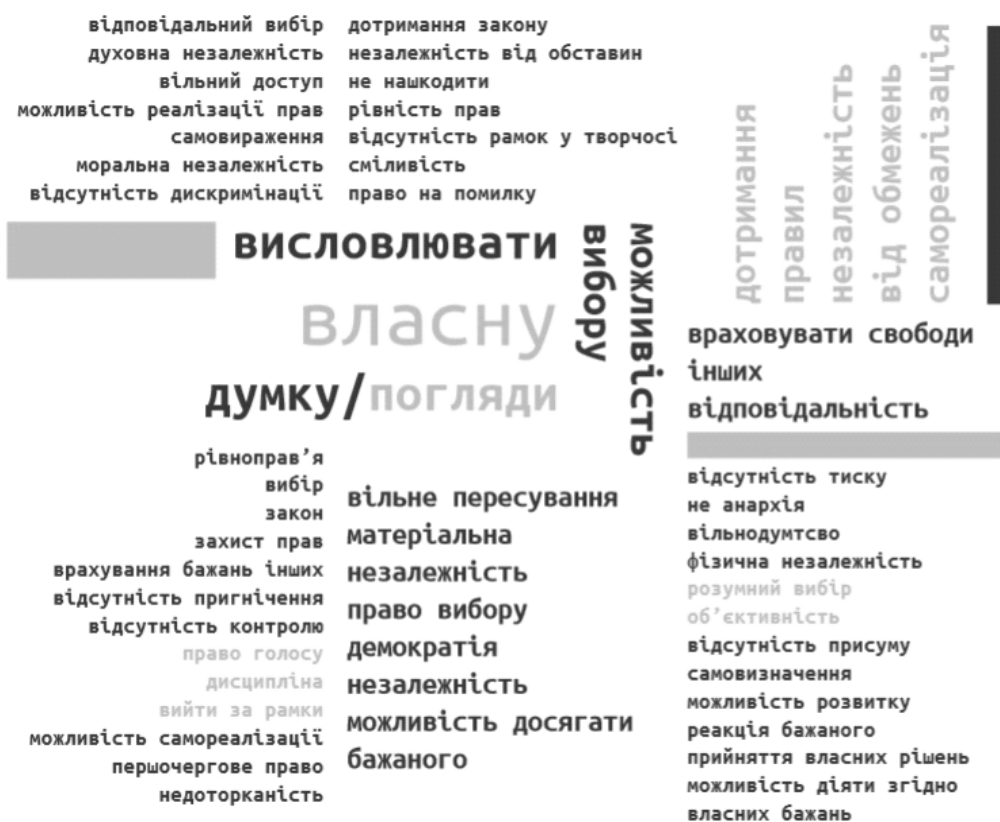

Рис. 6. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «свобода»

Відтворення згаданих цінностей на рівні школи пов'язують у першу чергу з відсутністю інституційного примусу та можливості індивідуального вибору (примусова участь в олімпіадах, питання обов'язковості шкільної форми, можливість учителів вільно формувати навчальну програму тощо). Простежується лінія скептичності щодо готовності учнів до свободи. Із цього погляду, в інтерпретаціях присутнє розуміння свободи як свободи дій, яка збалансована категоріями відповідальності, свобод інших, закону.

В інтерпретаціях учителів поняття свободи в контексті школи простежуються сумніви щодо готовності учнів до свободи, а можливу загрозу вбачають у стані всюдозволеності та анархії з боку учнів. Тому важливо врахувати уявлення щодо межі самостійності учнів і застосування інструментів контролю у шкільних взаємодіях.

Ціннісна категорія «демократія». Загалом має схожу дискурсивну спрямованість, що й цінність «свобода». Теж виражений дискурс боротьби «за», який виявляється в смисловому векторі «забезпечення свобод і прав».

Рис. 7. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «демократія»

Щодо шкільного середовища пов'язують з такими проявами, як відсутність авторитарності у взаємодіях (переважно йдеться про взаємодії вчитель-учень, адміністрація-вчитель), відсутність різних форм інституційного примусу, аналогічні до тих, які пов'язували із цінностями свободи та гідності (дрес-код, можливість вибору форм і методів навчання тощо). Також до шкільних атрибутів прояву демократії належать наявність демократичних практик (вибори, самоврядування). Частина вчителів звертали увагу, що ця категорія пов'язана радше із суспільно-політичним устроєм, а не є окремою цінністю.

Ціннісна категорія «культурне різноманіття». Інтерпретація зводиться переважно до розуміння цінності у руслі доступу до культурних благ, а також як категорії пов'язаної з співіснуванням культур. Перше розуміння пов'язується з індивідуальною спрямованістю та можливостями розвитку культурної компетентності, поінформованості та освіченості. Відповідно проявами цієї цінності називаються поведінка пов'язана з саморозвитком та культурним збагаченням (читання книжок, відвідування культурних установ тощо) і створення інституційних умов, можливостей та стимулів для їх здійснення. У випадку школи йшлося про наявність літератури в бібліотеках, різноманітних гуртків та факультативів у школі, заходів, які ретранслюють інші культури й традиції. Цікаво, що невідповідність цій цінності пов'язували з примусовим нав'язуванням культурних заходів. Персоніфіковано, щодо вчителів цінність виявляється в можливості культурного дозвілля загалом (як одного з елементів вирішених безпекових питань).

У руслі співіснування культур цінність пов'язують з прийняттям / допуском інших культур. У цьому розумінні цінності та прояви, які називали вчителі, є дотичними до проявів цінності гідності й поваги до інших, але на ґрунті міжкультурних відмінностей, насамперед, ті, які пов'язані з насиллям, зверхністю, дискримінацією за культурними ознаками. Проблемне поле роботи із цією цінністю радше за все буде співвідноситись з питаннями «культурного зближення» та збереження власної культури (аккультурація vs асиміляція).

Ціннісна категорія «патріотизм». Базовий дискурс інтерпретації цієї цінності «патріотизм» можна окреслити як емоційний ритуалізм. Основною категорією є «любов» як емоційний спільний знаменник для різних проявів патріотизму. Прояви пов'язують з поведінкою, спрямованою на захист державного/національного. Йшлося про захист інтересів, захист території, захист природи, захист культури. Інша група поведінкових проявів була пов'язана з дискурсом збереження (мови, традицій, культурної спадщини). Важливе місце відведено ритуалам як проявам патріотизму (вшанування героїв, пам'ятних дат, вияви поваги до державних символів тощо).

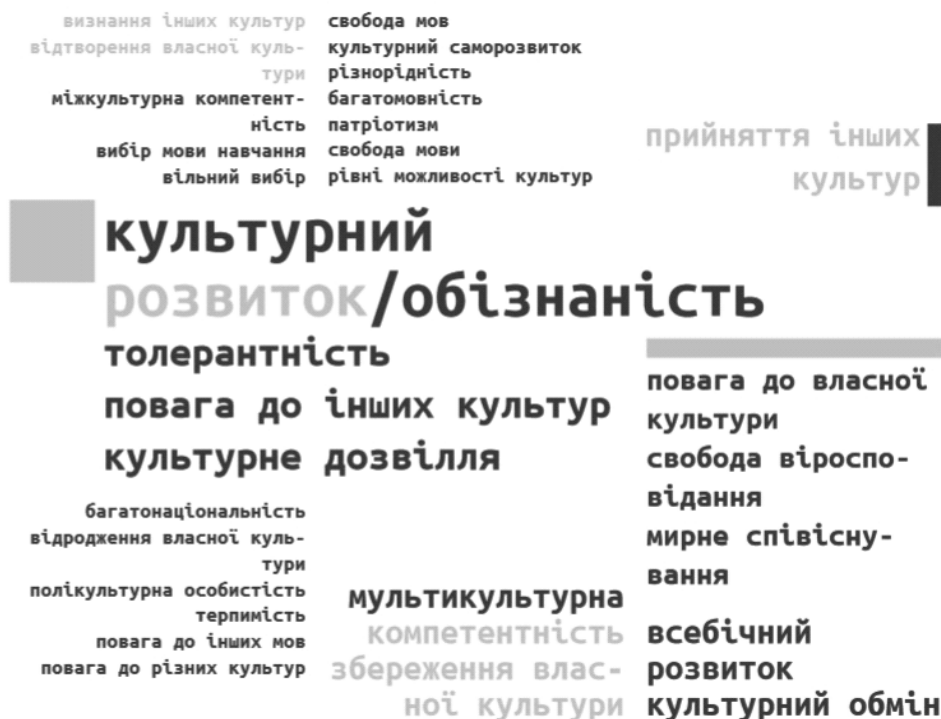

Рис. 8. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «культурне різноманіття»

Рис. 9. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «патріотизм»

Фактично, йшлося про поведінкові та морально-етичні прояви (форми) патріотизму, які відповідають радянській ідеологічній традиції, але змістовно вони наповнювалися національними та державницькими значеннями доби незалежності. Хоча така рамка в дискусіях учителів частково піддавалась «сумніву», оскільки в інтерпретаціях проявів цієї цінності, зокрема, називали відсутність символічного псевдопатріотизму через адміністративний примус (наприклад, обов'язковість вишиванок під час святкування окремих свят у школі тощо). Також слабо вираженим, але присутнім є дискурс громадянського патріотизму, який пов'язують з громадянською позицією, громадянською культурою та освіченістю.

Ціннісна категорія «повага до закону». Цю цінність інтерпретують, передовсім, у категоріях, пов'язаних з правовою компетентністю, правовою поведінкою й етикою. Це, зокрема, стосується дотримання законів, знання своїх прав та обов'язків, усвідомлення правових і нормативних наслідків дій та бездіяльності.

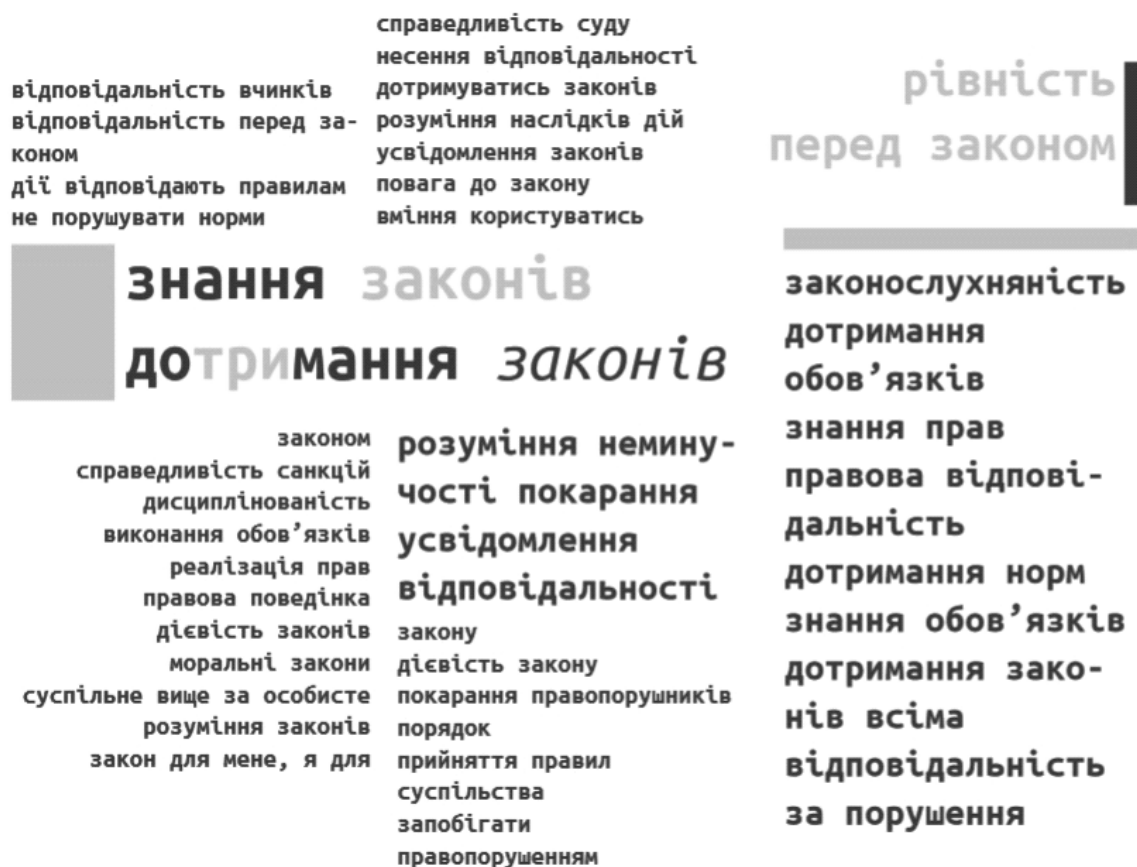

Рис. 10. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «повага до закону»

У випадку шкільного середовища це пов'язують з проявами правопорушень учнів, виконання/не виконання адміністративних норм (правил, статуту, посадових інструкцій тощо). Іншим виміром, через який інтерпре-

тують цю цінність, є «дієвість закону». Її пов'язують із ситуаціями рівності перед законом, коли відсутня вибірковість у застосуванні норм, коли є відчуття захищеності законом (гарантування трудових прав, пов'язаних з відпустками, нормуванням робочого дня тощо).

Ціннісна категорія «солідарність». Її пов'язують з різними аспектами колективної дії. Проте основні дискурсивні поля зводяться до світоглядної єдності (спільні інтереси, єдність думок та позицій, спільні бачення, спільні цілі тощо) і до поведінково-емоційної єдності (співпереживання, співчуття, взаєморозуміння, взаємопідтримка).

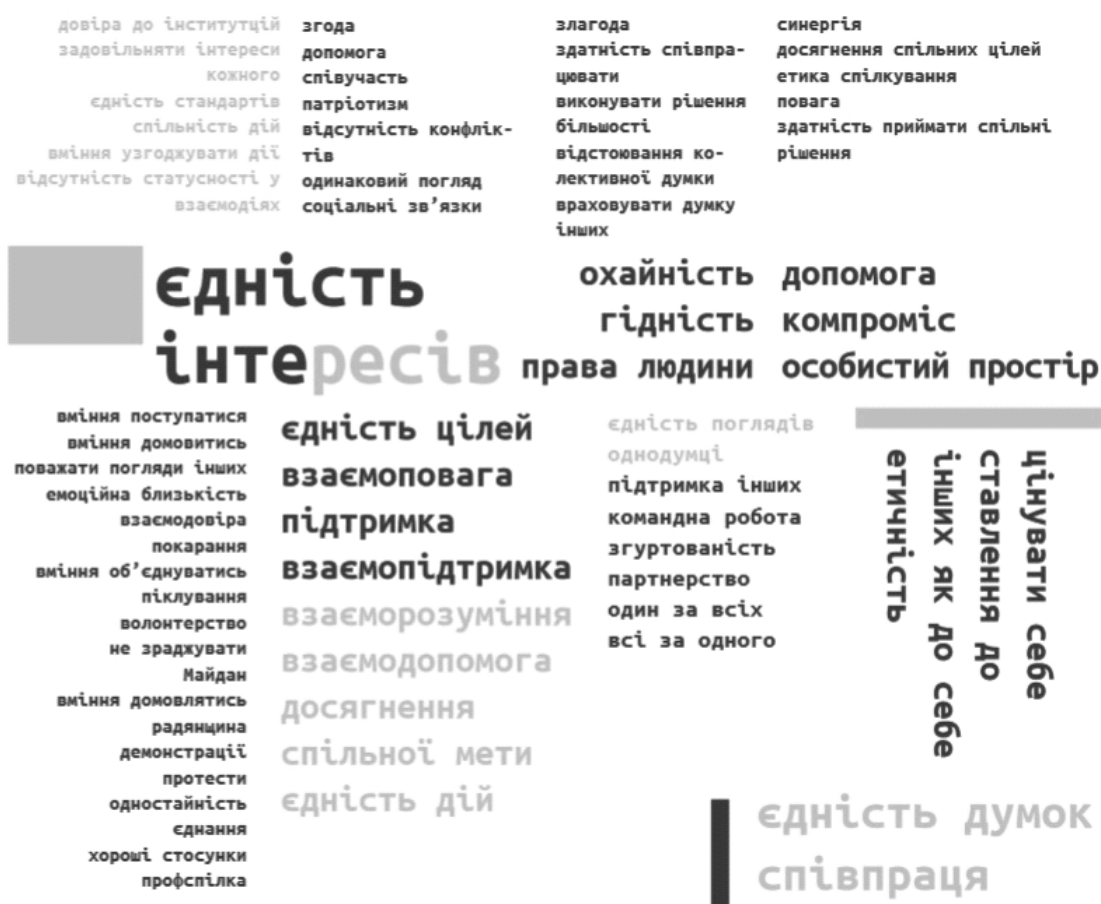

Рис. 11. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «солідарність»

Проявами цієї цінності є участь у колективних заходах, індивідуальна готовність, навичка до взаємодії в колективі/команді. Показово, що негативні колективні дії (втеча з уроків групою) інтерпретують як порушення цінності солідарності. Загалом ця цінність зводиться до контексту «приєднання до групи». Відповідно змістовне наповнення радше пов'язане з конформними засадами формування солідарності. Із цього погляду, варто звернути увагу, що в інтерпретаціях дуже слабо вираженою є категорія «довіри».

Ціннісна категорія «відповідальність». Змістовні конотації визначення цієї цінності вчителями вибудовуються довкола змістовного поля «відповідальність за когось» і в цьому плані дещо перетинаються з інтерпретативним наповненням цінності «турбота». Вони поєднуються з поясненнями, близькими до цінності «повага до закону», оскільки проявами є дотримання адміністративних правил, які додатково поєднуються з індивідуальною установкою на дотримання взятих на себе зобов'язань (виконання Д/З, відсутність запізнень тощо). Цінність інтерпретують крізь призму чеснот та особистих якостей індивіда, зокрема розкривають через такі категорії, як старанність і виконавчість.

Рис. 12. Семіотична наповненість інтерпретацій учителями ціннісної категорії «відповідальність»

Після завершення колективних дискусій учителі заповнювали анкети, в яких давали індивідуальні оцінки процесу інтерпретації цінностей. Зокрема, їх запитували, які ціннісні категорії їм особисто було важче інтерпретувати, щодо яких з них вони відчують потребу їх глибшого обговорення.

Близько половини вчителів вказали, що їм було важко оцінювати такі цінності, як «демократія», «солідарність», «гідність». Більше ніж 85%

учителів вказали, що їм було легко оцінювати такі цінності, як «турбота», «відповідальність», «патріотизм», «справедливість». Практично для всіх цінностей (окрім ціннісних категорій «відповідальність», «патріотизм» та «турбота») половина або більш вчителів вказали на індивідуальну потребу подальшого обговорення їх змісту.

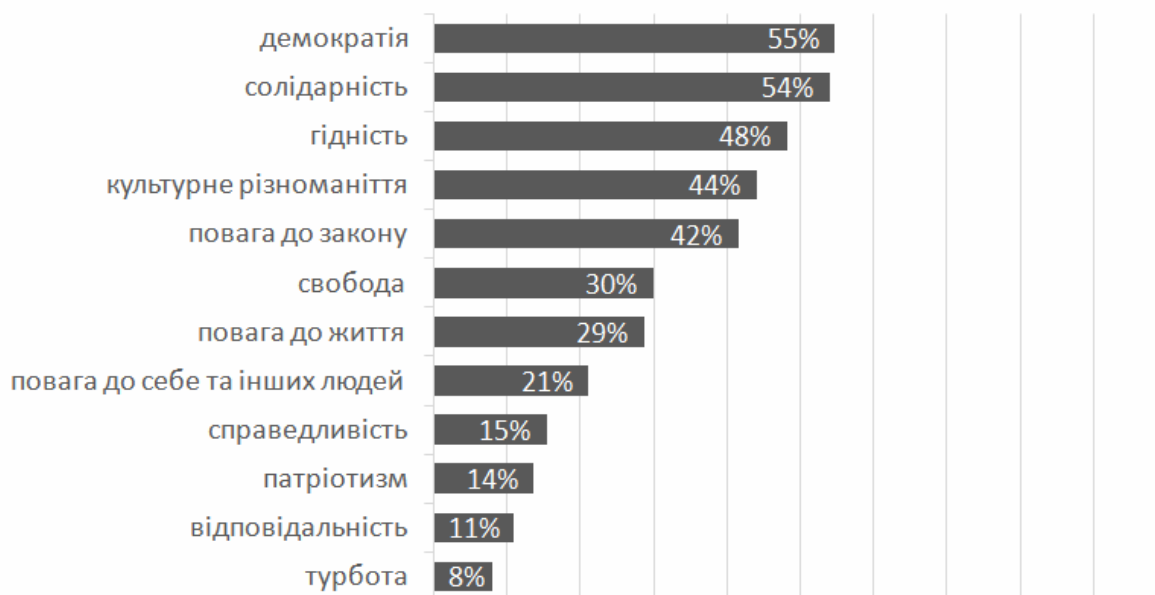

Рис. 13. Відсоток учителів, які зазначили, що було важко інтерпретувати зміст ціннісної категорії

Рис. 14. Відсоток учителів, які зазначили, що відчувають потребу в подальшому обговоренні змісту ціннісної категорії

Висновки. Змістовна інтерпретація вчителями списку цінностей з Концепції «Нова українська школа» характеризується тим, що в цих поясненнях ряд цінностей змістовно ототожнюються, деякі пояснення є суперечними щодо пояснень інших цінностей. Загалом ситуація, коли цінності представлені як список абстрактних понять, призводить до того, що виявляється суб'єктивізм у їхньому трактуванні, зміст цінностей наповнюється стереотипними штампами (зокрема, тими, які ми успадкували з радянського досвіду). Тому інтерпретація цінностей потребує деталізації, яку потрібно проробляти до того рівня, коли довільність та двозначність трактування цінності буде неможливою. У поясненнях цінностей потрібно навести не лише детальний змістовний опис, а й актуалізувати їхні прояви прикладами того, як ці цінності можуть втілюватися у формуванні шкільних норм та правил, в облаштуванні шкільного фізичного простору, у поведінці працівників школи та вчителів у різних ситуаціях та обставинах, в організації навчально-виховної роботи, у формуванні навчальних завдань, у контексті того, яка поведінка винагороджується, а яка ні тощо. Фактично, є потреба доопрацювання ціннісних засад нової української школи робочою групою експертів з метою загального перегляду категорій, які зараз формують список (гіпотетично, список цінностей може бути скорочений), уточнення та деталізації змісту кожної цінності, узгодження та змістовного розведення ціннісних категорій між собою (як варіант, відокремити цінності цілі та цінності засоби (за М. Рокічем)), деталізувати, як ці цінності виявляються на рівні особистості (ціннісні орієнтації конкретної людини) та на рівні соціальної культури загалом (суспільні цінності, організаційні цінності як колективні уявлення).

Запропоновані в концепції ціннісні категорії вчителі інтерпретували радше як індивідуальні ціннісні орієнтації (чесноти), а не соціальні принципи (засади суспільного договору). На рівні трактування цінностей як загальних принципів простежується дещо більша схильність учителів з досвідом роботи до 2 років прив'язувати ці принципи до людини (описуються як принцип людської поведінки), інші ж групи вчителів описують ці принципи радше в руслі ідеологічному (вимоги яких потрібно дотримуватись, бо так прийнято, так вважається правильним тощо). Тобто вчителі з меншим досвідом роботи більш схильні до людиноцентричних, гуманістичних інтерпретацій, а з тривалішим – до таких, які «вписують» людину в заданий соціальний контекст. Проте ця відмінність є гіпотезою, яка потребує додаткової емпіричної перевірки. Загалом у ході цих дискусій не виявлено яскравих відмінностей у трактуванні цінностей різними групами вчителів (з різним досвідом роботи в школі, учителів з обласних центрів та вчителів з менших міст, сіл, учителів з різних регіонів України тощо). Ця гіпотеза про однорідність учительського середовища щодо способів інтерпретації та сприйняття цінностей теж потребує додаткової перевірки.

Враховуючи загальну спрямованість визначень цінностей, наданих вчителями, хід дискусії, приклади відтворення цінностей у школі, які називали вчителі, можна припустити, що окремі цінності чи їх прояви є для вчителів радше невідомим досвідом (насамперед, інституційним), тому залишаються у сфері уявного, того, що мало б бути на рівні ідеального, але не реального. Тобто присутній певний дисонанс між раціональним розумінням змісту цінності і поточного стану в шкільному середовищі, суспільстві загалом. Тому більший перелік цінностей відрефлексовували вчителі радше крізь призму невідповідності (вони загалом легше знаходили приклади, коли цінності не відтворюються в досвіді школи).

Також в інтерпретаціях учителів спостерігається наповнення змісту цінностей пострадянськими уявленнями (переважно соціалістично-колективістського спрямування й тими, які пов'язані з підтримкою та служінням владним ієрархіям як обов'язку перед державою). У контексті впливу старих суспільно-ідеологічних уявлень цінності інтерпретували через пострадянські форми, які просто наповнювали новим змістом (наприклад, уявлення про патріотизм має радше радянську форму (радянські ритуали демонстрації та виховання патріотизму), але наповнюється новим змістом (інші символи, інші пам'ятні дати тощо)). Загалом це свідчить про «розмиття» й часто неузгоджену світоглядну «систему координат», у межах якої вчителі інтерпретують запропоновані ціннісні засади.

Список використаної літератури

1. «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 20.12.2018).
2. Gudmundsdottir S. Values in pedagogical content knowledge. *Journal of teacher education*. 1990. Vol. 41 (3). P. 44–52.
3. Higgins-d'Alessandro A., Sath D. The dimensions and measurement of school culture: understanding school culture as the basis for school reform. *International Journal of Educational Research*. 1997. Vol. 27. P. 553–569.
4. Stephenson J., Ling L., Burman E. & Cooper M. Values in Education. London: Routledge, 1998.
5. Veugelers W., Vedder P. Values in Teaching. *Teachers and Teaching: theory and practice*. 2003. Vol. 9. № 4. November. P. 377–389.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2019.

Савчинский Р. О., Демков О. Б. Интерпретация ценностных категорий учителями школ: социологическое исследование в контексте реформирования современной украинской школы

В статье рассматривается ценностный аспект реформирования средней школы в современной Украине. Одним из важных измерений реформы являются культурные изменения, связанные, в частности, с принципом «воспитания на ценностях». В концепции реформ предусмотрен перечень из 15 ценностей, которые должны разделять выпускники школы. Эмпирическая часть исследования реализована в рамках проекта Украинского католического университета «Пространство образовательных инициатив» в 2018 г., который охватил 400 учителей из всех регионов Украины. Зафиксировано, что в интерпретациях учителей наблюдается полифония в содержательном наполнении ценностей. Интерпретации, связанные с принципами открытых де-

мократических обществ, сочетаются с постсоветскими представлениями (преимущественно социалистически-коллективистского толка и теми, которые связаны с поддержкой и служением властной иерархии как обязанности перед государством).

Ключевые слова: социология образования, ценности, новая украинская школа.

Savchynskyi R., Demkiv O. Interpretation of Values Categories by School Teachers: Sociological Exploration in the Context of Modern Ukrainian School Reforming

The value aspect of the secondary school reform in contemporary Ukraine in line with proposed by the Ministry of Education conception «New Ukrainian School» is considered. The important aspect of the reform is cultural change, which is related, in particular, to the principle of «values based education». This principle is one of the main basis in modern educational reforms strategies. «Values based education» is in the focus of theoretical reflection and practical implementation since the late 1980s. The conception of the Ukrainian school reform provides a list of 15 values to be shared by graduates of the school. This article presents the results of the study how these values are interpreted by the teachers of Ukrainian schools. The study examines the interpretation of 12 value categories: «dignity», «justice», «care», «value of life», «respect for oneself and others», «freedom», «democracy», «cultural diversity», «patriotism», «respect for the law», «solidarity», «responsibility». The empirical part of the study was implemented in 2018 within the framework of the Ukrainian Catholic University project «Space of Educational Initiatives». The research covered 400 teachers from all regions of Ukraine. The study found that the teachers' explanations of a number of values are meaningfully identical, some values explanations are in contradiction. It was found out that the values categories proposed in the reform conception are interpreted by teachers mainly as individual value orientations (virtues) and less as social principles (principles of social contract). Within the study, there were no significant differences in the values interpretations by different groups of teachers: between teachers with different term of work in school; from oblast centers and smaller cities and villages; from different regions of Ukraine, etc. The analysis of empirical material revealed a dissonance within teachers' rational understanding of the values and their assessments of these values reproduction in the school environment and society as a whole. Also there is some polyphony in the teachers' values interpretations. Those related to the principles of open democratic societies are combined with post-Soviet ideas (mainly socialist-collectivist orientations and ideas associated with the power hierarchy subservience, as well as a duty to the state). In the context of the influence of old socio-ideological ideas, values were often interpreted through post-Soviet forms, but filled with new discursive meaning. According to the results of the study it is recommended to finalize the list of value categories by the expert group and: to reduce the list of values; to specify the meaning of each value category; to make clear differentiation of value categories in the final list.

Key words: sociology of education, values, new Ukrainian school.